КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 2. ЛЮТИЙ 1937. РІЧНИК X.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ГОЛОС ГОЛОВИ РСУК ПІД НОВИЙ РІК

На грані 1936/1937 забрав слово в офіційному органі централі нашого кооперативного руху голова Ревізійного Союзу Українських Кооператив п. інж. Юліян Павликовський (ГКЧ ч. 1—2 з 10. січня 1937). Кілька важних справ порушив чоловий провідник нашого спілчанства.

Перш за все він сконстатував відрадне явище, що болючі обмеження, які принесла спеціяльно для української кооперації новелізація кооперативного закона — не зломили її духа. Мимо всіх обкроєнь наш рух робить, що може, для свого дальшого поступу і не тратить надії, що дочекається знову кращих днів.

Автор каже:

»В боротьбі за свободу людини й свободу її організацій, в боротьбі за вольности, яких потребує кооперація до повного свого розвитку, вміли ми в достойнім спокою витривати до кінця. Витривали ми одинокі. Не минули й два роки, як ті, що стояли у влади, і безпосередно вводили в життя новелю до кооперативного закону, самі прилюдно стали в обороні свободи розвитку кооперативного руху, наводячи на її оборону... наші арґументи!«

»Не минули й два роки, як механічний крій ревізійних союзів показав світові, що після цього на наших землях пішла не розбудова, а нівеляція кооперативного життя«.

Як позитивний факт, підчеркує голова РСУК, що українські кооператори на північно-західніх землях видвигнули вже домагання самостійного кооперативного осередку для своєї території, протестуючи тим проти насильного їх приділювання до варшавських центрів.

В дальших увагах інж. Ю. Павликовський натякає на критику кооперації з боку українського приватницького світу, критику, що так змагається з року на рік. Він згадує найбільш популярні закиди з того боку: що, мовляв, кооперація перецінює свої можливости, що хоче собі присвоїти монополь на розбудову рідної торгівлі й промислу і т. п. Він відповідає:

„Засади добровільности в будові нашої організації хіба не свідчать про кастовість нашої кооперації та про зазіхання її на монополь.

Демократичний наш устрій і єрархічна наша організація свобідно вибираного і на довірі мас опертого проводу певно не сприяють отамнії та

анархії, але на те нема ради. Ведемо заповажну і завідповідальну працю, щоби пускати її на крутіж антисуспільних течій«.

»Кажуть нам, що нами володіє демон ненависти! Чиж би ненависть могла стати двигуном творчости в ділянці економічно-суспільній? Чи не простіше бачити справу такою, як вона є по правді? Чи не слід доглядіти, що чинна любов ближнього, перекована у кооперативний солідаризм, веде нас крізь жертвенний труд до успіхів?«

Голова РСУК закінчує указанням на моральні якости кооперативної ідеольоґії. Не з ненависти родиться кооперативна думка, а з любови й бажання мира. Це є наскрізь конструктивні, а не розкладові сили.

СМЕРТЬ ДР. СТЕПАНА ФЕДАКА

Дня 6. січня ц. р. помер у Львові один з визначніших діячів нашого господарського відродження др. Степан Федак. Окрім великої заслуги як один з фундаторів і довголітній директор асекураційного товариства й банку »Дністер«, Покійний був між тими, що основували РСУК і був довший час членом його Ради; працював теж у Надзірній Раді Народної Торговлі, Центробанку, не числячи живої діяльности на інших ділянках громадського життя. Похоронено др. Федака при величезному здвизі українського населення, бо відійшов Він від нас, як один з чолових людей нашого життя. Прогалину, яка сталася через Його смерть в наших рядах, мусять заступити инші, молодші робітники — коби тільки виконали цю роботу так, як Покійний!

ФРАНЦУЗЬКА ПОЗИЧКА

Це одна з наймаркантніших подій останнього часу в Польщі. Дістати сьогодня міжнародню позичку як нормальну господарську трансакцію — річ майже виключена. Це можливе тільки в порядку політичного акту.

Такий характер носить і позичка уряду Блюма — урядові Польщі. Не скривають її властивої мети: на дозброєння Польщі. Дозброєння — проти кого? Очевидно проти тих, хто може бути рівночасно небезпечний і одній і другій стороні. Хто це такий — не трудно догадатися.

Наближення політичне Польщі до Франції не мусить означати наближення щодо внутрішньо-устроєвих форм. Польща по цій позичці не мусить бути більш демократичною й парляментарною державою, як була Польща перед позичкою (так само, як французько-совітський союз не потягнув за собою якоїсь совєтизації Франції). Це треба добре запамятати, щоби не переживати розчарувань.

Та все таки позичка може мати — навіть мимо свого мілітарного характеру — й господарські позитивні наслідки. Чисто

готівкова частина позички має дати Польщі 1000 міліонів франків, біля 260 міліонів злотих. Ця квота, прийде вона в девізах чи в золоті, означає скріплення емісійної здібности Банку Польського на суму рівну 810 міліонам франків (бо така квота франків вплине готівкою до Банку; решта має прийти в товарах, у формі ріжних інсталяцій при публичних будовах, головно при викінченні залізниці Шлеськ—Ґдиня).

Нема отже сумніву, що польський емісійний банк зискує нову »площину відскоку« для живішого випуску гроша, чи то на публичні ціли, чи на кредитування.

Чи французька позичка обтяжить польське господарство? Її пересічний кошт буде 5,25%. Як на міжнародні трансакції, це не дешево. Все ж таки — стабілізаційна позичка з 1928 року обтяжувала бюджет держави відсотком 9,47%, сірникова — 9.43%, перша транша французької позички на згадану залізницю — 9,41%, отже є значний поступ. Він, ще одним доказом, що позичка має політичний характер.

ЦИФРИ НЕ ЗНАЮТЬ МИЛОСЕРДЯ

Коли люди, що мали отверті очі, звертали увагу на те, що єдиною причиною великої кризи є недоспоживання широких мас, нерівномірний поступ потреби з поступом продукції — то оборонці капіталістичної системи називали це постійно демаґоґією, »большевизмом« тощо.

На щастя, є статистичні уряди, які ведуть, в деяких державах навіть зовсім добру, числову евіденцію господарських явищ, між ними продукції й консумції дібр.

Французький економіст Жак Дюбоен видав саме книжку, в якій дає аналізу причин кріз і безробіття. Ось деякі з неї факти й зіставлення.

За останніх 13 літ до вибуху світової війни світова продукція вугля подвоїлася, бавовни — зросла упятеро, кавчуку — потроїлася.

За 20 літ до світової війни продукція металів (без золота й срібла) — подвоїлася.

За час до світової війни вся промислова продукція в Злучених Державах Америки зросла 17 разів. За 15 літ до світової війни виріб промислових товарів в Злучених Державах потроївся, а виріб сталі збільшився 20 разів! Цей шалений розгін промислової розбудови став ще могутнішим в часі світової війни, коли Америка стала доставцем воюючих держав.

Щож натомісць діялося в ділянці спотреби? Хто й як закуповував ту величезну масу товарів?

Світова війна знищила, »сконсумувала« все, що було нагромаджене до того часу. Але прийшли повоєнні роки. Поки ще Европа була виголодніла на товар, поти закуповувала, стягаючися з останнього й відбудовувала своє господарство. Росли ціни, сяк-

так трималася продукція, але нарешті прийшов край і не стало вже чим платити за дорогий товар.

Рік 1929 виявив по складах величезні запаси не тільки вже промислових товарів, але навіть і харчевих продуктів, на які вже не ставало покупців.

Дня 24. жовтня 1929 року счинилася паніка на нюйорській біржі. Це був сиґнал до крізи цін паперів, крізи фінансової, за якою прийшла руїна цін сільських продуктів і промислових виробів.

За знижкою цін іде спад продукції — бо фабрика не знає що діяти. Коли приняти продукцію з років 1923—1925 за 100, то в червні 1929 був покажчик продукції 114, а в половині 1932 року всього 52 (в Злучених Державах).

І яка ж цьому причина? Бо в парі з розгоном продукції не йшов такий самий розмах спотреби; бо не були ціни так докроєні, щоби населення могло викупити всю випродуковану масу товарів, а друге, що з а р і б к и н а с е л е н н я н е й ш л и в г о р у в парі з ростом продукції.

Продукувалося щораз більше — але щораз більше машинами, а щораз менше людьми. Говорять знову цифри:

Приймім стан продукції Злучених Держав у 1914 році за 100, а також за 100 візьмім число робітників занятих при цій же продукції. Що показується?

В 1919 році вартість продукції виросла до 137, а число затруднених робітників лише до 129. Приріст продукції отже много більший, як приріст робочих рук.

За дальших 5 літ, в році 1924 продукція виросла до 147, а число робітників навіть зменшилося — до 116.

В році 1927 маємо стан продукції 170, а число робітників ще менше — 115.

Що це все каже?

Це числове потвердження того, що називається науково: м е х а н і з а ц і я й р а ц і о н а л і з а ц і я виробництва. Машина витискала з праці людину, відбираючи їй зарібок.

Хтож мав отже купувати вироблені товари? Кріза мусіла прийти.

І тому, коли уряд президента Рузвельта у своїй великій програмі направи господарства має точку про примусове збільшення числа робочих рук у промислі — через зменшення часу праці при незменшених заробітках — то це не є ніяка примха, ані прояв якої небудь суспільної демаґоґії.

Це льоґічна конечність.

У З. Д. А. ЗАМКНУЛИСЯ НОЖИЦІ ЦІН

Рік 1936 приніс в Злучених Державах важну господарську подію — замкнення цінових ріжниць між продуктами рільництва і промислу. Коли ціни з довоєнного часу, а саме з доби 1909—1914 приняти за 100, то в 1933 році ті ціни розійшлися були найбільше.

Саме в цьому році спад цін сільських продуктів осягнув найнижчий рівень — 53% довоєнного рівня. В цьому ж часі ціни промислових виробів, що їх купує село, в долярах рівнялися цінам з довоєнного пятиліття. (В добі 1928—1929 рр. були значно вищі, доходячи пересічно до 157%).

В р. 1936 ціни рільних продуктів досягли покажчика 120 і в такому ж місці найшлися ціни промислових виробів, які купує село.

Цей великий успіх протикрізової акції уряду президента Рузвельта в значній мірі пояснює виборчий успіх його партії при останніх виборах.

Також в Анґлії рівень цін має уже майже нормальний довоєнний вигляд.

ІМПОНУЮЧИЙ УСПІХ.

Скільки то часу пройшло, заки вдалося публичній опінії переконати рішаючі чинники в Польщі про те, що ціла цукрова політика як цукрового картелю, так і міністерства торгівлі й промислу — є погубна, помилкова, що руйнує вона не тільки кишені споживача, але й самий промисл, бо веде до зменшення продукції. Скільки то прийшлося зужити чорнила і друкарської фарби, щоби доказати ненормальність такого стану, коли консумент в краю мусів переплачувати приблизно 1 зл. на кільоґрамі цукру на те, аби заграницею міг хлібороб кормити безроги польським цукром!? (В р. 1931 узискано при експорті за 1 кґ цукру 24 ґроші, в 1933 р. — 17 ґрошів, а в 1935 році рекордову ціну **11 ґрошів**).

Власні кошти цукру мають тепер, від грудня 1935 р. виносити біля 35 ґрошів. Значить — ріжницю між 11 і 35 ґрошами покривав краєвий консумент, для якого, особливо на селі, цукор став в більшости випадків люксусом. Вислід такої анти-природньої й антисуспільної політики картеля і тих, що її толерували, був прямо приголомшуючий: спотреба цукру в краю злетіла до компромітуючої цифри нижче 9 кґ. на душу населення (в четверо менше, як прим. в Данії). Вслід за тим і загальна продукція цукру злетіла на половину проти продукції з років 1909—1913. (З 686 тис. тон до 343 тис. тон).

Найбільш притім всім компромітувало справу те, що при всіх зусиллях підносити експорт — він катастрофічно летів все нижче. Аж в 1935 р. упав до мізерної цифри 107 тис. тон, тоді як ще в 1931 році перевищував 300 тис. тон.

Мабуть аж це — не крик обурення громадянства — протверезило опірних керманичів картеля. Грозило завмирання промислу — хоча фінансово, мимо всього, він давав ще найкращі зиски з усіх галузів промислу в Польщі.

Від грудня 1935 року обовязує друга з черги знижка ціни цукру. Цукор коштує тепер в детайлю 1 зл., в гурті 96 ґрошів. По відчисленні акцизи (37 ґр.) і других оплат остає для цукроварні

51,5 ґр. Коли зважити, що кошт сирівця і роботизни виносить тепер коло 30 ґрошів, то квота 21,5 ґр., яка припадає цукроварні на покриття адміністрації й зиск — є ще прегарним зарібком. (Якби так не було, то цукровий промисл не мігби нині платити таких височенних платень своїм щасливим управителям, як це він робить на глум усій кризі).

Але навіть та, зовсім невистарчаюча обнижка ціни цукру зробила революцію у відносинах. По році — з кінцем листопада 1936 року — показалося, що спотреба цукру в краю піднеслася і то відразу на 31%! За 11 місяців 1935 року продано в краю **271** тисяч тон, а за такий самий протяг часу в 1936 році — **356** тисяч тон! Хоч рівночасно експорт за границі дізнав дальшої поразки — зменшившися до смішної цифри 42 тисяч тон, то мимо того в загальному підсумку продукція дала цукроварням — не страту, як пророкували оборонці старої цінової політики картеля, а навпаки, зріст зиску на нових 3 міліони злотих!

Ось так правда вийшла, як то кажуть, знову на верх, як олива. Показалося, що економічну рацію мають не речники картеля, а його критики. Нічого не помогла »наукова« поза, яку вони завше прибирали, обставляючи свої арґументи препарованими цифрами з білянсів цукроварень. Дійсність доказала, що рацію мали ті, які виголоджуючу край цінову політику картеля не вагалися називати дійсним іменем: короткозорою політикою дрібного ґешефтяра, який поза цифрою негайного зиску не бачить дальшої дійсности: умов ринку, — який зовсім не розуміє ролі закупочної сили населення в народньому господарстві.

Цей новий приклад з цукром, побіч недавного подібного з цементом (по розвязанні цементового картеля) — увійде в історію польської економічної політики, як клясичний примір антиспільної діяльности картелів.

Громадянство ж повинно використати цей факт для підняття нового наступу на картелі і їх експльоататорську діяльність, що гальмує розвиток продукційних можливостей краю.

Мусить ще подешевіти цукор!

Мусять подешевіти залізо, вугіль, нафта, сіль, сірники, помічні погної, дерево, металеві вироби!

Мусять замкнутися ножиці цін!

ПО »СПІЛЬНОТІ ІНТЕРЕСІВ« — ЖИРАРДІВ

У висліді політичного наближення між Польщею і Францією, як рівнож в ході уділення Францією позички Польщі вирішено також відомий конфлікт за Жирардів. Жирардів — одно з найбільших у Польщі текстильних підприємств, засноване за царату французькими фінансістами (на чолі з п. Буссаком) — був дійною коровою своїх акціонерів, а рівночасно податкові власти

піднесли проти нього заміт за укривання зисків перед оподаткуванням. У висліді — втеча головного власника й примусовий заряд фабрики, встановлений державою.

Тепер справу наладнано: пан Буссак одержує відшкодування за свій пакет акцій фірми, держава польська стала власником більшости акцій підприємства, себто його фактичним господарем. За свій пакет п. Буссак одержує квоту 45 мільйонів (у франц. франках) — з позички, яку саме уділив уряд Франції Польщі. (Як бачимо, влада Франції, хоч »людово-фронтова«, мимо того боронить приватних інтересів своїх фінансістів).

До залізно-вуглевого концерну »Спільнота Інтересів«, набутого титулом податкових залеглостей, доходить ще один промисловий велікан на власність польської держави.

»КОМУ ЦЕ ПОТРІБНЕ!«

В »Ділі« появиласяся заява, підписана двома громадянами в характері управи промислової секції Союзу Укр. Купців — в якій ця секція осуджує змагання деяких (неназваних) чинників до заведення режіму вільної ініціятиви й конкуренції в розбудові рідного промислу.

Ми також уважаємо, що режім вільної ініціятиви ще може у нас передчасний, бо є ще доволі ділянок, в яких наш промисл не заступлений ані одним підприємством, а мігби там працювати. Тому приєднуємося до заяви пп. Рижевського і Ониська, припускаючи, що вони мали на думці такі прояви, як оснування приватної фабрики мила в Сокалі, другої приватної фабрики пасти (»Блиск«) в Станиславові, союзу приватних молочарень у Львові і под. Як бачимо всі ці випадки завинені не кооперацією, а приватними особами, над якими, як показується, централя наших приватників не має ніякої екзекутиви. Тоді як кооперація здисципліновано підпирала приватне виробництво — приватна ініціятива одиниць, не визнаючи ніякого обовязку льояльности супроти кооперації, розпочала розбудову на власну, доволі анархічну руку.

Сумніваємося, супроти того, чи й цей заклик промислової секції СУКУП матиме які реальні наслідки. Скоріше всього нинішні й евентуальні завтрішні ініціятори конкуренційних підприємств скажуть, що заклик пп. Рижевського і Ониська відносився не до них, а до... кооператорів.

ПРО ЩО ДУМАЄ КРАМАР...

Заочні Курси РСУК. Купка письменних виробів, що принесла ранішня почта.

Відкриваємо один виріб і око паде на питання:

»Що думаєте про продаж товарів тільки за готівку?«

Відповідь цікава й небуденна. Ось уривок з неї (заховуємо стиль оригіналу без змін):

»Отже я яко крамар маю переконання, що торги тільки за готівку є добрі, але довгий час переховувані у касієра не мають гарного висліду, бо наколиби були переховувані в касі Повітового Союзу то за місяць принеслиби відсотки кооперативі. Отже маю таке переконання, бо проваджу як крамар крамницю не боргуючи...«

Читаєш і приємно тобі робиться. Ось до чого ми вже доходимо! Здорова безкредитова господарка по наших крамницях доводить вже до того, що виринають такі проблєми, як ця, яку ми вище позволили собі замаркувати розбитим друком. І починається вже турбота кооператорів — не за долю розборгованого гроша, а за долю того гроша який марнується в касієра, бо капітал кооперативи, уторгований протягом місяця, не вміщений на умовах опроцентування!

Читаємо й радіємо. Направду великий скок від того часу, як кооперативному журналістові приходилося бити алярми з приводу »первородного гріха«, яким є в нас боргування. Не можна не радіти, що маємо вже таких крамарів-громадян, правдивих кооператорів, які думають не лише про свою ляду й лядовий денник, але й за такі справи, як саме та, про яку мова.

А позатим: може й справді вже пора почати думати про те, як найкраще використовувати ті капітали, що тепер вже громадяться по здорових, не боргуючих кооперативах, і що далі будуть все більше нагромаджуватися?

В КООПЕРАЦІЇ МИ ТІЛЬКИ КООПЕРАТОРИ

Множаться знов явища, які нас заставляють задуматися ще раз над тим, чи ми як слід засвоїли собі кооперативну засаду партійної невтральности.

Читаємо в однім часопис':

»Наші товариші на засіданні (такому-то й такому — очевидно кооперативному) обстоювали думку про потребу ощадностевої господарки«.

Прощаємо редакції цього політичного орґану цей ляпсус з »нашими товаришами«, але на всякий випадок булоби добре по змозі уникати таких форм вислову, бо в кооперації є (принаймні повинні бути) лише кооператори, а не »наші« і »не наші« люди.

Другий, далеко прикріший випадок: на кооперативному курсі в Н. учасники курсу дають себе одному партійному осередкові заґітувати до того, щоби зажадати від проводу курсу зміни одного вчителя, бо, мовляв, він є членом іншої, як їм подобається, політичної ґрупи. При цьому не наводять і не в силі навести, ані одного факту, з якого би виходило, що прелєґент цей виступав як партійна людина, що прим. аґітував за своєю політичною програмою, або взагалі — виходив поза рямці кооперативних справ та кооперативної ідеольоґії.

Безумовно, чимало в цій справі можна віднести на рахунок того, що учасники кооперативного курсу — це ще не коопера-

тори, це тільки кандидати на кооператорів, крім того це легковірна й недосвідна молодь і т. п. Це все правда — але все таки не можна пройти біля такого явища мовчки. Множаться теж випадки особистих конфліктів між кооператорами на тлі позакооперативних справ.

Справа варта поважної застанови. Ми **мусимо** дійти до того, що в кооперації сходитимуться люди тільки як кооператори, а людину в кооперації цінитимуть виключно тільки як **кооперативного** робітника.

В противному разі мусілоб у нас помалу йти до розбиття кооперації після політично-партійних, а може навіть і віроісповідних ключів — а це рівналосяб розвалові спілчанського руху.

ПРО КООПЕРАТИВНУ ПРОПАҐАНДУ

Вести добру кооперативну пропаґанду можуть лише люди, які

1. самі наскрізь пересякли кооперативним світовідчуванням і кооперативним способом думання, особи наскрізь ідейні й моральні;

2. працювали довго в ріжних ділянках кооперативного будівництва й знають наскрізь його мінуси й плюси (бо до пропаґандиста ставлять слухачі ріжні запитання й нераз виходить комічна ситуація, коли інтерпелянт »загинає« приїзшого пропаґандиста в якій небудь справі більшим знанням справи);

3. солідно ознайомлені з теорією, історією й практикою кооперативного руху. На завше відложім до архіва старі уяви про те, що масі можна заімпонувати гомінкою загально-патріотичною промовою та загальними лише фразами про єднання; навіть найсильніший дотепер і, як декому здається, рішучо успішний, козир — расова струна — нині вже часто заводить, бо нині на місцях часто маємо вже й своїх приватних купців чи кредитодавців, які ставляться ворожо до кооперації. Позатим маса наша хоче нині вже соліднішої аналізи економічних явищ. Не забуваймо, що майже в кожному селі нині є вже особи, що кінчили які небудь кооперативні курси, устні або заочні, що нераз вистудіювали всю нашу кооперативну літературу, що роками читають кооперативну пресу й можуть легко засоромити знанням річи поверховного пропаґандиста чи пропаґандистку;

4. врешті пропаґандистами мусять бути люди, які до глибини душі передумали кооперативну засаду про партійну й віроісповідну толєранцію й не дадуть себе ніколи вжити для будь якої ґрупової аґітації проти іншої української національної ґрупи. Признаємо, що не легка це річ і вимагає глибокого вдумання в надпартійну й надконфесійну суть кооперативного руху — але це абсолютно **необхідна річ**. Тут не може бути якихось »вийімків від засади« чи відступлень від лінії — якщо кооперація наша не має розпастися після партій чи віроісповідань.

ГОЛОС ГОЛОВИ ПОЛЬСЬКОГО »ТОВАРИСТВА КООПЕРАТОРІВ«

В новорічному числі популярного орґану союзу польської споживчої кооперації »Спульнота« забрав слово голова польського Товариства Кооператорів, відомий діяч п. Станислав Туґут. У статті п. з. »Під обстрілом« він дає супокійну але річеву відправу тим орґанам польської преси, які від якогось часу улаштовують собі спорт оклевечування кооперацію й кооператорів. (Про цю кампанію реферували й деякі українські часописи, м. і. і орґан наших приватників, на жаль, не зазначуючи чомусь, що заміти ці походять з кругів засадничо ворожих кооперації й... Українцям, бо з кругів ендецьких).

П. С. Туґут пише:

»У відповідь на всю туметушню працюємо й будемо працювати до останніх наших сил і можливостей. Більше зрештою в тім усім диму, як шкоди. Але якби навіть якийсь неймовірний оборот справ знищив нам нашу роботу, то зачнемо її знова вдруге, так як ми розпочинали від нового по війні й будемо ставити з окрухів нашу будівлю, глибоко пересвідчені, що це є робота і потрібна і чиста«.

Далі автор розглядає по черзі окремі закиди.

»Отже передовсім закид большевизму... На перший мент можна лише сплюнути з огидою; мало хіба в Польщі орґанізацій, яких усе життя, ціла діяльність лежалаби так на долоні, джерела доходів, розвиток ідеольоґії, одним словом уся діяльність, як у Союзі »Сполем«. Кооперація не веде чинної політики, не провірює політичних »вірую« своїх членів — але не сходить зі своєї дороги творчої господарської демократії. Вона навіть не може зійти з цієї дороги, якщо не хоче заперечити ціле своє минуле.

»Чи є в нашім русі комуністи? Хто хоче, хай про це питає по черзі усіх наших членів. Ми такою роботою не займаємося. Нам вистарчає, що ми не дозволилиби спихати нашого руху до ролі знаряддя комунізму, як зрештою і будь якої іншої політичної ґрупи. Кожному оставляємо відчинені двері до праці на спільно встановлених засадах. Але на цьому й кінчиться наша толеранція.«

Другою чергою п. Туґут відповідає на пропаґанду основування по селах селянами приватних крамниць і »страґанів«. (Як відомо, »страґанову« дискусію розпочаз орґан молодих дідичів »Бунт Млодих«, протиставляючи її кооперації, як рухові, що мовляв, ставить собі радикальні суспільні цілі). П. С. Туґут не вірить в успішність страґанової акції. Вона не може стати тим, чим її хотілиби зробити її ініціятори, а саме радикальним засобом на перелюднення сучасного польського села, а вже в ніякому разі вона не може причинитися до оздоровлення торгівлі.

На тему програми кооперації, що тепер дискутується в »Сполем«, п. Туґут висловлюється так:

»Це є типова еволюційна програма, програма ступневого розвитку. Вона стверджує лихі сторони капіталістичного устрою і шукає на них ліку. Але-ж до біса хто їх нині не бачить, хто їх не шукає? Шукають їх учені, політики, суспільні діячі, з яких деякі носять єпископську інфулу...«.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Стан сільського господарства Сходу Европи

Аґрарна політика колишньої Росії та її спадкоємця СРСР мала і має на оці лише загальноросійські інтереси, головно півночі. Потреби ж окремих частин цієї території, так званих окраїн, є іґноровані, або на них зважається в незначній мірі. Основні напрямні розвитку с.-господарства визначаються лише загально для цілої території Росії (зглядно СРСР). Навіть статистичних даних що до стану сіл. господарства окремих частин частіше треба шукати у звідомленнях про цілу територію СРСР. Через це у нашому досліді ми змушені розглядати територію цілого Сходу Европи, зупиняючись, де є потрібні матеріяли, зокрема на теренах заселених українським народом та на тих окраїнах, що підчас революції відділилися від Московщини.

Стан сільського господарства тієї чи іншої держави міриться перш усього відсотком орної площі та кількістю продуктів, що їх одержується з одиниці площі (врожайністю). Остання ж залежить, крім природніх умов (підсоня, характер ґрунту тощо), від рівня механічної обрібки ґрунту та раціонального використання й поповнення так званих біоґенних складників ґрунту. Наше завдання головно лежатиме в дослідженні останнього процесу, стану хемізації сільського господарства.

Досить поширена думка, що колишня Росія й сучасний СРСР являються шпихлірем (житницею) Західної Европи. В економічній літературі, особливо російській, часто зустрічаються твердження про к. Росію й її спадкоємця СРСР, як про надзвичайного велетня не лише щодо розміру території, а й площею орної землі та надміром товарового збіжжя. Цим останнім ніби СРСР легко може конкурувати з заокеанськими експортерами зерна (як Арґентина, Канада, СДПА). Щоб мати вірну уяву про сільсько-господарські можливості СРСР, треба насамперед памятати, що це не є монолітна держава, а що до неї збройно приєднано низку територій, що являються цілком окремими економічними орґанізмами. Завойованим територіям штучно згори накинуто економічну й сільсько-господарську політику центру. Треба уважати, що посівна площа й збір зернових продуктів в СРСР росподіляється не рівномірно по території, а зосереджується головно на так званих окраїнах.

В 1933 р. головніші с.-г. продуценти світу мали такі площі орної землі (в 1000 га)[1]:

СДПА — 134991, СРСР — 129700, Арґентина — 25930, Канада — 23737, Франція — 21546, Німеччина — 20412, Польща — 18557, Еспанія — 15922, Румунія — 13190.

[2]) Социалистическое строительство СССР. Статистический ежегодник, 1934, ст. 178—179, 188—191; УСРР в цифрах, 1936, ст. 190, 191.

Отже СРСР площею орної землі займає друге місце серед держав світу, але у тому ж 1933 році із загальної площі посіву в 129.687.600 га припадало[2]): на УСРР — з Кримом — 27.300000 га, або 21,0% (у р. 1935 посівна площа самої УСРР зменшилася на 590.000 га), на Північний Кавказ — 11.401.400 га, або 8,8% і Уральську область з Західним Сибіром — 14.725.000 га, або 11,3%. Себто ці країни, що після революції відділилися від СРСР та лише збройно ним переможені, розпоряджають 41,1% посівної площі. Самі вони із 898.043.000 квінталів зернових продуктів, зібраних у тому ж році в СРСР, постачили 421.419.000 квінт., або 47%, а зокрема УСРР — 222.965.000 кв., коло 25%[3]).

Пересічна врожайність збіж (за 1927—1930 рр.) у головніших державах (у сотнарах з 1 га)[4]) була ось така:

> СДПА — 10,9, Арґентина — 8,7, Канада — 11,8, Франція — 13,8, Німеччина — 19,2, Данія — 24,5, Бельґія — 26,5.

Пересічна врожайність в к. Росії була 7,4 кв. з 1 га, в СРСР — пересічна за роки 1928—1932 р.р.) була у 7,5 кв., а за 1935 р. — 8,7 кв. з 1 га, по УСРР — 7,1 та 11,2 кв. (1933 р.). П. Кавказ — 7,1, Уральська обл. — 6,9 кв. і З. Сибір — 6,7 кв.[5]). Дані про врожайність свідчать, що сільське господарство к. Росії в цілому за влади СРСР не поліпшилося та що інтенсивністю воно відстає навіть від заокеанських країн (подекуди наближуючись до Арґентини) де велитенські простори дозволяють не поспішати з інтенсивними способами, заступаючи останні збільшеням орної площі. При порівнянні ж з сільським господарством держав Західної Европи мусимо сконстатувати, що к. Росія, як і СРСР наблизилися лише до стану тут в кінці XVIII віку (1785 р. в Німеччині). Це означає, що к. Росія інтенсивністю сільського господарства відставала від зах. Европи на 130 років, а СРСР уже пішов взад на 150 років.

Як уже ми згадували, заокеанські країни екстенсивність свого сільського господарства компенсують збільшенням заораної площі, а як к. Росія загалом, так і СРСР при низьких врожаях одріжняються ще й дуже малою площою орної землі на душу сільського населення. Так, за імперії на 1 особу сільського населення припадало 1,1 га (в північній Україні навіть 0,6 га) посівної площі, а за СРСР в рр.: 1927 — 0,93 га, 1930 — 0,98 і 1933 — 1,03 га, по УСРР (за влади СРСР) пересічно 1,0 га, на П. Кавказі — 1,6 га[6]). Оскільки ці числа малі, про це свідчать такі дані: в СДПА на селянина припадає посівної площі коло 5 га, в Данії коло — 3 га,

---

[3]) Социалистич. строит. СССР. Статист. ежегодн. 1934, ст. 206—267; Народне Господарство УСРР, 1935, ст. 245.

[4]) Плановое хозяйство, 1935, ч. 3, ст. 67.

[5]) Социалистич. строит. СССР. Статист. ежегодн. 1934, ст. 204, 205; Плановое хозяйство, 1936, ч. 7, ст. 18; УСРР в цифрах, 1936, ст. 209.

[6]) Плановое хозяйство, 1935, ч. 3, ст. 69; Народное хозяйство СССР, Ста-

в Німеччині й Франції по 1,4 га[7]). Навіть імпортуючі зерно країни мають на 1 особу сільського населення більше площі засіву, ніж в СРСР чи й на його окраїнах. І ця недостатність посівної площі в к. Росії чи СРСР не є наслідком браку землі, придатної під посіви, а лише вислідом специфічної тут господарки, що приводить до надзвичайно малої кількости заораної площі. За царату — селяни мали мало землі, а за СРСР повернене кріпацтво під ріжними гучними назвами вбило ініціятиву до більшої оранки. В к. Росії (в европейській її частині) засівалося лише 25% цілої площі, а від усієї території (з Сибіром і Середньою Азією, не враховуючи непридатної для хліборобства тундри) це складало лише коло 9,5%, в північних же районах европ. Росії коло 12—15%. За СРСР засівалося (р. 1933) коло 6 1% цілої території і коло 10% в европейській частині. В УСРР з Кримом оралося коло 58% цілої території, на П. Кавказі — коло 32%, в Уральській Області — коло 12% і в Зах. Сибірі — коло 10,5. У той же час в Зах. Европі посівна площа часто займає 40% (Франція, Німеччина, Бельґія), а інколи й 60% (Данія, Чехословаччина), в СДПА — 17,2%, в Арґентині — 9,2% цілої території країни. Отже відсотком заораної землі СРСР відстає також і від заокеанських країн, а проти Зах. Европи в 4—6 разів. Лише УСРР та П. Кавказ за цею ознакою дорівнялися до европейських країн.

При такому відставанні від інших країн світу врожайністю й посівною площею к. Росія й СРСР одержували з ріллі дуже мало зерна на душу населення, як це видно з таких даних (в квінталах на 1 особу)[8]):

Імпортери зерна

Роки	Данія	Швеція	Німеччина	Франція
1908 - 1913	7,0	5,0	4,6	4,3
1933	6,5	4,1	3,7	4,3

Експортери зерна

Роки	Канада	СДПА	Арген.	Росія	СРСР	УСРР	П. Кав.	З. Сиб.
1908 - 1913	19,0	10,3	10,0	4,0	—	—	—	—
1936	13,5	7,2	13,1	—	5,4	7,1	7,6	10,7

За цими даними, як к. Росія в цілому, так і сучасний СРСР по збору зерна на душу населення мали б належати до країн, що ввозять його, а не до експортерів збіжжя. Лише УСРР, Півн. Кавказ та Зах. Сибір по праву займають місце серед експортерів збіжжя, одначе й вони мають відносно значно менші лишки товарового зерна, ніж заокеанські країни. Якщо ж ми прирахуємо (пе-

тистич. справ. 1932, ст. 402—403; Социалист. строит. СССР. Статист. ежегодн. 1934, ст. 178—179, 188—191; 1935, ст. VIII—XX—III.

[7]) Плановое хоз. 1935, ч. 3, ст. 69.

[8]) Ібідем, ст. 69; Социалист. строит. СССР. Стат. ежегодн., 1934, ст. 206—207; 1935, ст. XLVIII—Л.

ревівши на еквівалент зерна ділення на 4) і врожай бараболі за р. 1933, то це піднесе збір в СРСР лише до 6,2 квінталів (збільшення на 0,8 кв.), тоді як в Німеччині, наприклад, збір зерна по доданню бараболі підвищується до 5,4 кв., або на 1,7 кв. на душу. З наведеного ясно, що СРСР при нормальному відживленню свого населення міг би лишки збору на окраїнах давати тільки на внутрішній, а не на зовнішній ринок. Експорт хліба з к. Росії чи з СРСР пояснюється надзвичайно низьким рівнем життя населення, яке примушене задовольнятися напівголодовим пайком веґетеріянської страви. У той же час зерно вивезене з окраїн СРСР уможливлює населенню европейських країн відгодовувати для себе збіжжям, свиней і мати нормальну мясну страву. Головними районами експорту збіжжа в СРСР є[9]): УСРР з Кримом, яких частка за 1929 — (1930—1932) — 1933 рр. складала 56,5% цілого експорту, а в 1933—34 р. з них вивезено кругло 130 міл. сотн., або 58,8% цілого експорту, Півн. Кавказ з експортом у 1933—34 р. — 37,5 міл. сотн., або 17,1% експорту, та Нижневолзький край, з якого вивезено тоді ж — 16 8 міл. кв., або 7,5% експорту.

Отже бачимо, що більше $^3/_4$ експортового зерна в СРСР береться з південних окраїн — УСРР та П. Кавказу. У останніх-же на виживлення їхнього населення й насіння у р. 1933/34 залишалося по 3,6 й 4,4 сотн. на 1 особу, себто менше пересічного збору в цілому СРСР і в країнах, що імпортують збіжжа.

Якщо тепер звернемося до основних аґротехнічних покажчиків, то й за ними і колишня імперія і сучасний СРСР лишаються далеко позаду Західньої Европи. В останній велику ролю в плодозміні грають збирачі азоту (метеликоцвітні ростини), під якими буває до 32% (наприклад у Данії) посівної площі. В колишній Росії питома вага їх не підносилася вище 2,5—3,0%, а в 1933 р. в СРСР всі кормові й бобові давали 7,4% посівної площі, в УСРР вони ж робили 8,6% на П. Кавказі — 8,0%. В Зах. Европі на 1 га посіву дається 3—6 кв. мінеральних угноєнь, за царату вносилося їх лише біля 0,01, за СРСР (1932 р.) — 0 03 кв. на 1 га. Натурального гною в Зах. Европі вивозиться по 10—20 тон на 1 га, а в СРСР лише коло 3 тони. З цих коротких порівнань бачимо, що влада УССР і в аґротехніці особливих поступів не зробила в порівнянні з к. Росією. При порівнянні ж з Зах. Европою всі досягнення СРСР ледве помітні.

ВИСНОВКИ.

1. Станом інтенсифікації с.-господарства як к. Росія, так і СРСР займали і займають одне з останніх місць серед держав світу. У порівнанні ж зі станом сільського господарства в передових країнах зах. Европи к. Росія відставала на 130 років, а СРСР, не виявивши належних поступів, збільшив цю відстань до 150 років

[9]) Економика и организация международной хлебной торговли, 1935, стор. 133.

2. Площа орної землі загально в СРСР становить 9,5—6,1% цілої території (виключенням з УСРР з 58% орної площі та П. Кавказ з 32%), а з Зах. Европі цей відсоток хитається між 40 й 60.

3. На 1 особу сільського населення посівної площі в цілому СРСР припадає коло 1,0 га (теж в УСРР), а в зах.-европейських державах 1,4—3,0 га.

4. В СРСР на 1,0 га дається тільки 0,03 сотнарі мінерального угноєння проти 3—6 кв. в державах Зах. Европи.

5. Натурального гною в СРСР дається на 1 га коло 3 т., а в Зах. Европі 10—20 тон.

6. Під збирачі азоту в Зах. Европі засівається 10—32% цілої площі посіву, а в СРСР наблизилися до 5%.

7. Збір зернових (пересічно за десятки літ) в СРСР складає 7,5 сотнарів (в УСРР — 11,2 кв.) проти 18—27 кв. в Зах. Европі і менше ніж в заокеанських країнах.

8. На 1 особу населення в СРСР збирається 4—5,4 кв. зернових продуктів, а в імпортуючій зерно Данії 7—6,5 кв. (Виключенням є УСРР, де збирається 7,1 кв. на особу населення. П. Кавказ з 7,6 кв., З. Сибір з 10,7 кв. З цих частин вивозиться більше 3/4 цілого експорту зернових збіж з СРСР і через це в них на особу населення лишається значно менше, ніж в країнах, що імпортують зерно).

В. Іванис.

Огляд міжнародної яєчної торговлі в 1936 р.

В 1936 р. не наступила в загальних політично-господарських відносинах в Европі ніяка зміна на краще. Контінґенти та девізові обмеження не тільки не зменшилися, але, що більше, поширилися, бо в 1936 році нові держави сконтинґентували імпорт та завели нові девізові обмеження.

Опираючись на статистичних зіставленнях, які вже оголошені, можна ствердити, що, на загал, ситуація в обороті яйцями покращала. Торговля яйцями виказує не тільки кількостеве збільшення, але також поважну звишку в цінах.

Мимо того, що в біжучому році деякі експортові краї виказують і обнижку вивозу, і фінансові страти, мимо того, що відпала майже цілковито Еспанія, загальний білянс покращав, і тому можна припускати, що яєчна торговля перебула вже найтяжчі часи, що в цій ділянці вже почалася нормалізація відносин, або, що держави починають вже відходити від політики господарських експериментів у цій ділянці продукції і торговлі.

Найголовніші краї консумції і продукції виказали в 1936 році такі осяги:

Анґлія: Це найбільший споживач яєць в Европі. Завдяки в першу чергу Анґлії, а властиво її величезному збільшенню поємности устабілізувалася дещо загальна ситуація яєчної торговлі.

З весною вона побрала дуже поважну кількість товару при досить добрих цінах і створила сприятливу ситуацію в Европі. Однак осенею запаси оказалися завеликі, а це спричинило поважну депресію, яка була не без впливу на загальну ситуацію в Европі. Як сказано, майже вся надвишка всіх вивозових країв найшла уміщення на анґлійському ринку, при чім належить зазначити, що збільшення ввозу йшло в першу чергу в добро европейських країн. Заморські краї мало що свій ввіз збільшили.

Австрія: Поважно зменшила консумцію яєць. В слід за тим зменшено і ввіз при незмінній власній продукції. Товар спроваджувано з Польщі, Югославії, Мадярщини та Болгарії. При кінці сезону показалися на австр. ринку яйця з Туреччини, які не викликали для себе доброї марки. Марка »польського« яйця піднеслася дуже поважно.

Арґентина: через еспанську домову війну стратила свойого головного відборця. Навіть до Анґлії вивезли ледви половину кількости з 1936 р. Вивіз і до Німеччини був мінімальний.

Австралія за те сильно збільшила свій вивіз до Анґлії (за 10 місяців 50.178 скринь по 1.440 шт.). І хоч нема ще даних з цілого року, можна припускати, що її вивіз збільшився на около 40% у відношенні до 1935 р. Матеріяльний вислід вивозу некорисний, бо більша частина товару прибула до Анґлії в часі дуже низьких цін та знижкової тенденції.

Бельґія. Поменшила свій вивіз. Грошево вивіз значно побільшився, але тут належить мати на увазі девалюацію бельґійського франка. В 1936 р. стратила Бельґія свойого кращого відборця Еспанію, хоч з початком року ще зовсім правильно з тим краєм працювала. Найбільше вивезла до Німеччини. Дальше, поза Еспанією, слідує Анґлія і з невеликою кількістю — Швайцарія (4008,25 скрині).

Болгарія поважно, бо о 30%, збільшила вивіз до Німеччини. До Швайцарії, яка дуже радо імпортує її товар, вивезла таку саму кількість, як в 1935 р. Поза тими двома ринками, більшого вивозу до інших країв не виказує.

Бразилія враз з іншими краями південної Америки зменшила вивіз з причини еспанської авантюри; загально її білянс є сильно пасивний.

Голяндія. Маючи до недавна не здевалюовану валюту, не могла видержати конкуренції свойого природного противника Данії і тому лише дещо збільшила свій вивіз. По переведеній обнижці курсу голяндського ґульрена належить сподіватися дальшої успішної конкуренції з Данією, і може знова їй дорівняє, або й пережене. Вивозить в першу чергу до Анґлії, а позатим — до всіх країн західної Европи.

Данія вибилася в експорті яєць знова на перше місце. Вивіз, в порівнанню з 1935 р., збільшився кількостево о 16%, вартостево о 9%. Збільшення було в доставах до Анґлії і Німеччини.

Зате зменшився дещо вивіз до Швайцарії, а до Еспанії не вислано і половини кількости з 1935 р. При кінці 1936 р. вартостево поніс данський експорт поважні втрати, за те перші 9 місяців були правдоподібно матеріяльно вдоволяючі.

Египет. Стративши італійський ринок, випав майже зовсім з міжнародної торговлі. Свою продукційну надвишку збував в більших кількостях в Анґлії і Палестині, де сильно конкурував з яйцями з Польщі.

Еспанія, — великий консумент яєць ріжного походження, через домову війну майже перестав існувати. Доривочні достави то одному, то другому урядові, не можна трактувати, як нормальні торговельні обороти. На втраті цього ринку збуту потерпіли перш за все краї південної Америки, а дальше — Туреччина, Польща, Бельґія та інші.

Естонія. Зменшила вивіз о 10%. Відборцями естонського товару були: Німеччина (майже половину вивозу), дальше — Анґлія та Чехословаччина.

Італія. Через санкції майже цілий рік яєць не спроваджувала. По знесенню санкцій почала на ново, з одної сторони, навязувати торговельні зносини, а з другої, уряд підняв кроки для відновлення і навязання нових торговельних договорів. Ті почини однак показалися на 1936 р. вже запізні й великих вислідів в оборотах не принесли. Невеликі кількости впровадила Італія з Югославії і Польщі. Належить припускати, що у слідуючому сезоні тамошня міжнародня торговля розвинеться краще, як що знова впроваджений там на німецький зразок обовязок максимальних цін не спричинить нових перешкод. На всякий випадок, всі ввозові мита на яйця значно там обнижено.

Китай не грає так великої ролі у вивозі до европейських країн яєць в шкаралупі, як консервованих жовтків у пушках. Всетаки вивіз цілих, свіжих яєць поважно збільшився. На першому місці стоїть вивіз до Анґлії. Зате до Німеччини вивіз поважно зменшився. Немало вийшло китайських яєць через Анґлію до Еспанії.

Литва вспіла рівнож поважно вивіз збільшити, вправді не так високо, як Литва. Збільшення виносить коло 50%. До того збільшення причинився відновлений вивіз до Німеччини. Позатим вивозить до Анґлії і Чех.

Лотва виказує в 1936 р. найбільше експанзію в торговлі яйцями зі всіх европейських країв, бо в четверо збільшила свій вивіз. Вивозить до Анґлії, Німеччини і Чех. Розуміється, що навіть вчетверо побільшений її вивіз не може мати більшого впливу на хід яєчної торговлі в Европі (за цілий рік вивезла 6.295 скринь — стільки, що півтора наших кооперативних союзів).

Мадярщина стратила поважно на кількости вивозу до Німеччини та Австрії. Ці втрати старалася вирівняти вивозом до інших країв, що однак їй вповні не вдалося.

Мароко. Як кожнього року, є головним доставцем товару до Франції. Вивіз дещо збільшений.

Німеччина. Збільшила дещо свій ввіз. Через внутрішню реорґанізацію яєчної торговлі, завдяки чому при помочі холоділень наладнано рівномірну подачу товару кожного часу, удержала ціну яйця на протязі цілого року на одній висоті (10—12 феніків штука). Ввіз збільшено з Данії, Голяндії, Бельґії та Болгарії. По довгій павзі допущено дещо і яєць з Польщі. Спроби побільшити поголовя власного дробу, а з тим і продукцію яєць, хоч не маємо в тій ділянці ще докладних даних, здається заломалися. Брак власного корму для курий не дає тим спробам позитивно розвинутися.

Норвеґія. Зцентралізувала цілу яєчну торговлю і тим способом довела імпорт яєць до мінімальних границь, а натомість свій вивіз побільшила більше, як удвоє. Тому і білянс її яєчної торговлі є сильно активний.

Полуднева Африка (британські кольонії) доставляє товар лише до Анґлії і свій вивіз незначно збільшила.

Румунія. Головні відборці румунського товару Анґлія і Чехословаччина. До Німеччини вивіз дуже помітно зменшився. Правдоподібно вивіз за 1936 рік не осягнув кількости з 1936 р.

Совіти і дальше не вивозять і нема виглядів, щоби їх товар показався на европейському ринку.

Туреччина за браком еспанського ринку мала в експорті дуже тяжкий рік. Старання заступити Еспанію іншими ринками не довели до бажаних успіхів. Товар на нових ринках викликував більше негодовання, ніж якийнебудь товар іншого походження.

Уруґвай через події в Еспанії не відограв ніякої ролі у світовій торговлі.

Фінляндія експортує і дальше вперш у чергу до Анґлії, однак не дасться заперечити, що її вивіз до Анґлії, в порівнанню до 1935 року, замітно зменшився. Зменшення вивозу до Анґлії вирівнює дещо вивозом до Німеччини й Чехословаччини; та все таки в порівнанню до 1935 р. загальний вивіз менший.

Франція веде і далі давно приняту політику в імпорті яєць. Майже ціле своє запотребування на імпортовий товар покриває в кольоніях, передівсім в Мароко. Весною і літом з европейського чужого товару майже не користає. Доперва осенею і зимою спроваджує дещо товару з Бельґії і Польщі. При кінці 1936 р. облегчила дещо контінґентові оплати і мито на товар з Польщі, за те ввела припис, який майже унеможливлює вивіз яйця з Польщі тяжчого понад 53 ґр. штука.

Чехи збільшили консумцію, а притім і ввіз чужого товару — на около 15%. Головні доставці — це: Польща, Югославія і Румунія. Інші краї, як: Данія, Фінляндія, Лотва, Литва — висилають сюди лише невеличкі кількости.

Швайцарія мало що змінила кількість імпорту. Зменшився ввіз з Данії в користь яйця з Югославії. Збільшено, хоч і непомітно, ввіз товару з Мадярщини. Треба зазначити, що тамошні імпортери мають дозвіл на ввіз чужого товару тільки на основі виказів збуту товарів власної, краєвої продукції. З переведеною девалюацією франка знесено мито на яйця, проти чого дуже сильно реаґують хліборобські орґанізації.

Швеція зменшила майже на $^1/_4$ свій вивіз. Продає товар Анґлії й Німеччині. Ввіз яєць недозволений.

Югославія. Як довго мала полекші в анґлійському миті (рекомпензата за санкції), висилала поважні кількости товару на льондонський ринок і вела небезпечну конкуренцію для яєць з Польщі і Румунії. Позатим висилала свій товар до Швайцарії, Німеччини та Чех. Зменшення експорту до Німеччини старалася надолужити висилкою товару до Швайцарії. З початком року навязала вперше блищі торговельні зносини з Еспанією та цю нову експанзію перервала домова війна у тій державі. На загал, рік 1936 не був гірший, як 1935.

І. Мартюк.

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

Наші рочдельці[1])

Василь Доманицький родився 1877 р., син священника с. Колодистого, Звениг. пов. на Київщині. Скінчив історично-фільольоґічний фак. київ. унів. Спеціяльністю історик, учень Антоновича. Попри історично-дослідницьку працю в области літератури (під його ред. вийшло крит. вид. Кобзаря, він зредаґував, і в значній части сам написав Історію України Аркаса) цікавиться екон.-суспільними справами і вже 1901 р. на зїзді представників укр. громад у Київі звертає увагу на велике значіння кооперації, а зїзд, на його пропозицію, ухвалює резолюцію, в якій дораджувалось укр. інтеліґенції ставати до практичної кооперативної роботи.

В. Доманицький був другим, по М. Левитському, кооперативним діячем новіших часів, що в кооп. русі вбачав засіб не тільки до направи соціяльно-економічних відносин рідного краю, але і до національно-політичного визволення рідного народу.

Слабий здоровлям, хорий на сухоти, В. Доманицький перебуває постійно на селі та приступає до практичної кооперативної праці. В 1902 р. закладає в Колодистому щаднично-позичк. т-во а в рік пізніше споживче тов. і поза науковою роботою віддає кооперації своє серце, свій ум і свою кипучу енерґію. Обидві кооперативи, під безпосереднім проводом В. Дом., прекрасно розвиваються, і по кількох літах існування в селі появляється велича-

[1]) Продовження. Початок гл. в 1 ч. »Кооп. Респ.« за б. р.

сий поверховий дім, збудований коштом кооператив, стаючи центром економічного і культурного життя села і прикладом до наслідування для інших сіл.

Перестудіювавши досить вже багату в ті часи кооп. літературу в рос. мові і набувши практичного досвіду при веденні справ обох своїх кооператив, Доманицький своє знання і свій досвід робить достоянієм широкого загалу і видає ряд популярних брошур для народу про кооперацію, маючи на цілі поширення кооп. руху в цілому краю.

В 1904 р. виходить його прекрасний популярний підручник про »Товариські крамниці«, видання якого було кілька разів повторене, в 1906 р. брошура »Про сільську кооперацію«, а в 1908 році поважніша книжка п. з. »Як хазаїнують селяне в чужих краях«, перевидана у Львові 1930 р., в якій популяризує успіхи кооперації серед хліборобського населення в ріжних краях зах. Европи. Крім того пише статті на кооперативні теми в період. виданнях — київській »Раді«, львівському »Економісті« і пр.

Завдяки книжкам В. Доманицького ідея кооперації взагалі, а спеціяльно справа споживчих кооператив була спопуляризована в широких народніх масах і споживчі кооперативи почали масово виникати на селах Київщини, а відтак і в сусідніх ґуберніях, по обидва боки Дніпра, особливо по революції 1905 р., яка принесла деяку свободу укр. слова і можливість громадської самодіяльности.

Повстання значного числа кооператив висунуло потребу утворення для них закупочного центру, що ставби й ідейно-орґанізаційним осередком руху для цілої ґубернії, а відтак і цілої України. Так повстав в 1907 р. з ініціятиви В. Доманицького Союз споживчих тов. у Києві, котрий, одначе, не довго існував самостійно, через ріжні блуди орґанізаційного і торговельного характеру, і примушений був перемінитися у філію московського »Союзу потребителей«.

І тут за скоро все робилося, без утривалення низової сітки кооператив, без вистарч. оборотових капіталів і досвідчених практ. робітників. Велике тоді значіння привязували до кооп., як до форми орґаніз. широких народніх мас і це наставлення кооп. робітників часто шкідливо відбивалося на кооперативах, як торговельних підприємствах.

Працюючи серед народу і для народу, В. Д. здобув велику популярність і ця популярність була причиною його примусової еміґрації, та заслання на Сибір його найближчих співробітників селян. В 1908 р. Доманицький виїзджає до Галичини й оселюється в Закопаному. Тяжка хороба робила своє і стан його здоровля був дуже кепський. Але чим менше йому оставалось жити, тим більше він працював і для науки, і для кооперації, і для національного освідомлення свого народу. В Закопаному Доманицький написав м. ін. свої брошури про Галичину і Буковину, що мали велике нац. освідомлююче значіння для російських українців.

Звідси він подавав свої писемні поради однодумцям на Україні, підтримував зносини з укр. кооперативними кругами у Львові і від часу до часу дописував до »Економіста«.

У Львові і я запізнався з В. Доманицьким. Було це під час Просв.-економіч. конґресу в лютому 1909 р., на який він приїздив з Закопаного. Був це незвичайно милий, живий і житєрадісний чоловік, якому, одначе, доля не судила довго радіти життям і радувати окруження своїм великим умом і добрим серцем. Потім ще пару разів він приїзджав до Львова. Я вже тоді сам почав працювати на кооперативному полі, як редактор »Економіста« і між нами встановилися ближчі відносини, як кооперативними однодумцями.

В один із приїздів до Львова Дом. попросив у мене всі річн. »Економіста«, щоб використати його при зладженні бібліоґрафії кооперативної літератури, але мало встиг для цього зробити. Хороба почала приймати катастрофічні розміри, лікарі порадили йому виїхати на південь Франції. Перед відїздом переслав мені Доманицький пакуночок карток розпочатої ним бібліоґрафії коопп. літератури, які досі зберігаються в бібліотеці РСУК. В Аркашоні у Франції помер Доманицький в серпни 1910 р., проживши всього 33 роки.

Правильно про його сказано — мало прожив, але богато зробив. Зробив богато для укр. культури і немало для піднесення економічного добробуту народу та його національного визволення. З іменем В. Доманицького звязаний другий період укр. споживчої кооперації — від 1901 до 1917 р.

Тіло Доманицького перевезено на Україну і поховано в його рідному селі Колодистому. Серед численних вінків на могилі був вінок від місцевих селян, який коротко, але повно і правдиво характеризує постать В. Доманицького і його значіння для укр. народу: »Дорогому порадникові, незабутньому вчителеві, славному борцеві за долю рідного народу«.

За прикладом Доманицького пішло в кооперацію багато інших свідомих українців, а кожний з них відчував потребу обєднання українських кооператорів, щоб внести в свою роботу певну пляномірність, спеціяльно в справі украєвлення кооперативного руху на Україні, або автономізації, через утворення краєвих українських кооперативних центрів, незалежних від Москви. Так повстає в 1912 р. у Київі Товариство »Наша Кооперація«, котре видає кооп. орґан під тоюж назвою, за редакцією Петра Пожарського, що часто підписувався »Краєвий«, для зазначення цим свого автономічного становища. Це була найяскравіша фіґура серед українських кооператорів передреволюційної доби, в центрі кооперативних заінтересовань якої стояла споживча кооперація.

Завдяки гуртkови людей, що обєдналися в »Нашій Кооперації«, ще перед революцією були здобуті деякі автономічні позиції в кооперативному рухови на Україні. Сам кооперативний рух

значно змігся, в усіх його видах, а по революції 1917 р. він остаточно був зукраїнізований і прибрав величезні розміри, ставши найповажнішим чинником українського економічного і культурного життя. Споживча галузь кооперації чисельно вибивалась на перше місце, але під оглядом економічним більше значіння мала кредитова і сільсько-господарська.

Висунулося тоді й багато нових кооперативних сил (напр. Мартос, Коліух, Сербиненко й інш.) та до укр. кооп-ції пристало багато людей, що перед тим працювали в Росії (між інш. визн. учений економіст і теоретик кооп. Туган-Барановський і інш.). Але ці українські кооперативні сили розігнала по цілому світу большевицька диктатура, а саму кооперацію большевики удержавнили, а потім знищили. (Кінець буде).

А. Жук.

КООПЕРАТИВНЕ ЖИТТЯ ЗА КОРДОНОМ.

„Земка“

I.

Під цією назвою повстало в році 1924 в столиці Чехословаччини сільсько-господарське підприємство, в характері спілки з обмеженою відповідальністю (т. зв. »Ґ. м. б. Г«) та по своїй істоті — кооперативного характеру.

Метою повставання ЗЕМКИ було передовсім утворення спеціяльної орґанізації, яка стаяла б на сторожі інтересів хліборобів при закупі та збуті худоби. Також важною причиною до заснування ЗЕМКИ було бажання сільських кругів заховати підприємство колишнього Чеського Сільсько-господарського Товариства, утвореного під час світової війни, яке посідало монопольне право скупу худоби, призначеної на заріз.

Кооперативний характер ЗЕМКИ виявляється передовсім у тому, що солідним учасником цієї орґанізації є Союз сільських кооператив у Чехословаччині (Центральний Союз — „Ustredni Jednota“). Крім того, цей Союз, якому належить в ЗЕМЦІ значна більшість закладового капіталу, розпоряджає на загальних зборах не нормальною (коли б мова йшла про капіталістичне підприємство) кількістю голосів (1855 з 3000), а всього лишень тисячою голосів.

Окрім центрального союзу с.-г. кооператив учасниками ЗЕМКИ є: чеський відділ сільсько-господарської Ради, Краєвий союз повітових товариств для плекання худоби, Союз асекураційних товариств і плекання худоби та Торговельна спілка молочарських кооператив.

Такий склад спілки надає їй характер суспільної установи аґрикультурного значіння. Правна структура спілки ось така: кожна

тисяча корон закладового капіталу дає право на один голос, але ніхто з членів не може мати більше тисячі голосів. 20% чистого прибутку щорічно відраховується до запасного фонду, поки він не дійде до висоти половини закладового капіталу. Одначе перед встановленням білянсової надвишки нараховується 4% дивіденди на уділовий капітал.

Своєрідною особливістю ЗЕМКИ є стремління надати її діяльності характер орґанізації, що одночасно служить інтересам і хліборобів і споживачів. Завдання це не легке; в кожному випадку значно тяжче, ніж завдання німецьких та данських кооператив для збуту худоби і продуктів скотарства.

Що торкається Данії, то тут з 80-х років минулого століття почали, як відомо, розвиватися кооперативи для продажі худоби та продуктів скотарства, при чому свині продавалися спочатку в живому стані. Але з кінця 80-х років данські кооперативні різні почали експортувати, головним чином бекон (тобто просолені половини свиней без голів, ніг та хребта). Иншими словами, данська кооперація виробляє та продає, головним чином, бекон, тобто о д и н рід продуктів скотарства, тоді як в цінниках ЗЕМКИ можна нарахувати поверх 100 сортів ріжних продуктів перерібки мяса.

В Німеччині кооперативи в царині скотарства зачали повставати в 90-х роках минувшого століття, та спочатку вони продавали свинину в битому вигляді; пізніше ж, з огляду на вимоги внутрішнього ринку, почали продавати виключно в живому вигляді. Звідсіль ясно, що й у Данії, й у Німеччині завдання скотарської кооперації були значно простіші, ніж завдання ЗЕМКИ. Остання представляє першу поважну спробу обєднаних хліборобів в напрямі збуту продуктів скотарства в п е р е р о б л е н о м у вигляді. І теоретично й практично подібні орґанізації не можуть існувати довший час, та аналоґічні орґанізації, що повстали в Чехословаччині слідом за ЗЕМКОЮ, незабаром після свого відкриття припинили своє існування й зазнали тяжких страт. В сучасний мент з них існує лише одна ЗЕМКА. Про характер її діяльности та про її розміри наведемо тут деякі цікаві дані на основі статтей пана Леґера, що близько стоїть до цієї орґанізації, які були уміщені в »Земедельскіх Дружстевніх Лістех« 1936, №№ 26—28

II.

Головна царина діяльности ЗЕМКИ це перерібка та продаж мяса. Для цієї мети ЗЕМКА має в Празі три фабрики мясних продуктів, де працює 330 люда, незалежно від 49 осіб, що зайняті в канцелярії. Щорічно переробляється поверх 424 ваґонів (по 100 квінталів) мяса. За 12 років діяльности ЗЕМКА закупила для своїх фабрик 510 тисяч голів ріжної худоби (410.000 свиней) на суму майже 407 міліонів Кч. Це складає 1% всього споживання мяса в Чехословацькій Республиці, це значить, що 100 таких під-

приємства, як ЗЕМКА, могли би задовольнити потребу в мясних продуктах населення республики (між тим, їх є біля 23.700). Що торкається Праги, то мясні продукти, що їх тут продає ЗЕМКА, представляють 6% всього споживання столиці, чи иншими словами, 17 таких підприємств, як ЗЕМКА, моглиб задовольнити цілу потребу Праги (між тим, тут мясних підприємств нараховується біля 1650). Таке множество підприємств здорожує, звичайно, ціну мяса та несприятливо впливає на розміри його споживання. Спотреба мяса в Чехословаччині, порівнюючи з иншими державами, не велика: вона складає біля 28 кґ на особу на рік, в той час як в Німеччині вона досягає 60 кґ та в Анґлії навіть 70 кґ.

Другою — найтруднішою — цариною діяльности ЗЕМКИ є посередництво між сільськими господарями, що плекають худобу, з одного боку, та тими, що купують худобу для споживання її, з другого. Трдність завдання в тім, що приходиться примирювати протилежні інтереси двох катеґорій самих хліборобів з яких одні бажають одержати за свою хдобу як мога найбільше, а другі бажать заплатити по можливости менше. З важкою в таких умовинах ролею посередника ЗЕМКА справилася остільки успішно, що за 12 років свого існування вона закупила у хліборобів біля 30.000 штук худоби для пореб населення, на суму 68,5 міліонів Кч.

Нарешті, ЗЕМКА не відмовилася також від ролі комісіонера при продажі худоби. Одначе, операції цього роду були незначні: хлібороби неохоче передають ЗЕМЦІ худобу для комісійної продажі та дають першенство продажі на певний рахунок. Різники ж не бажають купувати худоби від ЗЕМКИ з конкуренційних міркувань, а також тому, бо думають, що ЗЕМКА використовує найліпші партії худоби у своїх власних підприємствах, а лише гірші викидає на ринок.

ЗЕМКА, як орґанізація, що стремить одночасно примирити інтереси продуцентів і споживачів, без сумніву заслуговує на увагу не лише теоретиків, але й практиків. Здійснення подібних орґанізацій — справа не легка. Але, вже на основі прикладу ЗЕМКИ, можемо твердити, що при зручнім керуванню та при добрій волі, уведення в життя навіть складних підприємств, яким їх керовники стремлять надати кооперативний характер, може уквітчатися успіхом.

С. Бородаєвський.

СЕРЕД КНИГ

ХАРАКТЕР НИНІШНОГО БАНКНОТУ.

На грані XVII. і XVIII. ст., спершу в Анґлії, а відтак в інших країнах Европи і Америки зявляється банкнот, яко рівнорядний зі золотою монетою середник заспокоєння зобовязань й грошевих виплат. Банкнот в практичнім розумінні слова є нічим іншим, як тільки зобовязанням емісійного банку до виплачення кожночасному власникові банкноту репрезентованої банкнотом суми золотих чи срібних монет.

Як відомо, банкноти емітували державні банки, або більші приватні кредитові підприємства (така їх діяльність стала по більшій части предметом дбайливої опіки і контролі зі сторони держави). Кождий міг одержати за банкнот означену ним суму золотих чи пак срібних монет дорогою виміни в емісійнім банку, — але тільки до світової війни.

Кілька літ після підписання версайського диктату зайшли значні зміни в ділянці валютової політики держав европейського континенту. Самозрозуміло, що ті всі характеристичні переміни післявоєнного банкноту не відбувалися без якихсь блище неозначених причин, вони чергувалися на часовім просторі в тісній лучбі і залежності від економічної політики поодиноких держав. Цеж були часи, коли переможені шукали доріг до уздоровлення і піднесення своїх країв, а переможці посередно спішили їм з матеріяльною та фаховою підмогою, щоби тим робом наблизити якнайскорше реченець сплати воєнних відшкодовань, затягнутих позичок і т. д.

Цікаві думки з цього приводу видвигає п р о ф. С т. Ґ р а б с к і в третім розділі своєї праці п. н. »Т р е б а ш у к а т и д о р о г и д о в и х о д у« при обговорюванні перемін, які переходив після війни, аж до сьогоднішних часів — банкнот. Постараємося зреферувати найбільш характеристичні місця з праці вище згаданого автора, які кидають жмуток світла на ту справді цікаву проблєму.

В більшості европейських держав, аж до вибуху світової війни, курсувало о много більше золотих монет, як банкнотів. Нікого не можна було приневолити до принимання банкнотів. Навпаки всі емісійні банки були правно обовязані вимінювати на кожде бажання власника банкноти на золоту монету. В тих часах вартість банкнотів була забезпечена золотом досить високо (від 70%—80%). Свідчить о тім хочби такий факт. В 1911 р. банк Німеччини емітував банкнотів на загальну суму 1.663 міліонів марок, при рівночаснім забезпеченню їхньої вартости в золоті на 1.350 міліонів марок.

З того бачимо, що тоді існувала дійсно золота валюта. Більшість виплат робилася в золоті. Тільки для менших виплат в краях т. зв. латинської унії (Франція, Бельґія, Італія, Греція і Швайцарія)

були срібні пять франкові монети, в Австро-Угорщині срібні ґульдени, а в Німеччині срібні таляри.

З вибухом світової війни емісійні банки воюючих держав перестають автоматично вимінювати свої банкноти на золото, впроваджуючи водночас їх примусовий курс. З метою сплачування конечних заграничних зобовязань, кожна держава, всіми їй доступними способами громадить в своїх банках золоті монети.

Кожна війна пожирає величезні грошеві засоби. Сума золотих монет з кожним днем зменшувалася, а на внутрішних грошевих ринках курсувало щораз більше банкнотів. Такий стан мусів значно зменшити золоте забезпечення банкнотів. Для ілюстрації останнього твердження наведемо слідуючі цифри: емісія банкнотів Німеччини в 1913 р. виносила 2.593 міль. марок при покриттю в золоті 81%, а в 1919 р. емісія доходить до 22.187 міліонів при рівночаснім спадку покриття до 7%.

Золото і срібло зникли цілковито з обігу. Банкнот стався невимінним на золото кредитовим папером, котрого курс в кількох тільки процентах був забезпечений засобами золота емісійного банку.

Рік 1924 — це важний момент в історії валютової політики чолових держав Европи. Більшість держав, які брали активну участь у світовій війні, носиться з заміром повороту до золотої валюти й остаточно усталює курс усіх банкнотів, забезпечивши їхню вартість відповідним покриттям в золоті.

Анґлія осягає це через піднесення до номінальної вартости в золоті обезцінених вже дещо банкнотів фунта. Іншим шляхом зміряє до тої самої цілі Франція, обнижуючи номінальну вартість франка, щоби в цей спосіб вирівнати його реальну вартість відносно золота і доляра. Водночас обі ті держави привернули виміну банкнотів на золото. Одначе до обігу не вернули вже золоті монети. Банки Анґлії і Франції вимінювали свої ноти на золото в штабах — виключно для міжнародніх між банками розчислень.

В уяві поодиноких суспільностей і урядів ця обмежена виміна банкнотів на золото мала бути перехідним явищем. Поширювався погляд, що завдяки міждержавній співпраці під моральним проводом Ліґи Націй всі держави Европи повернуть знова до золотої валюти. Одначе ті всі передбачення показалися на разі нездійснимими мріями.

З розмислом переведена девалюація доляра, перебрання цілого краєвого засобу золота в УСА, брак виміни банкнотів на золото, відсутність золотих монет в обігу, забезпечення банкнотів золотом, не сягаючим навіть половини їх емісії, а в деяких випадках опадаючим до 100% — це на думку автора основні причини, які положили кінець суто теоретичним міркуванням і плянам що до повороту золотої валюти, заповідаючи появу нового, досі незнаного гроша.

Монетарна реформа през. Рузвельта зміряла до створення гроша о можливо сталій силі набування (т. зв. товаровий доляр).

Рузвельт добачував головну причину сьогоднішної кризи в загальнім спаді цін. Шляхом до оздоровлення економічного життя має бути привернення передвоєнних цін. Рузвельт уважав, що кляпою безпеки проти вибуху в будуччині нових кріз мавби стати новий, щойно повстаючий гріш, о змінній вартости в золоті, але незмінній в товарах, який зможе знищити вагання цін, себто їх неправильний зріст або спад.

Теоретичною підставою сучасної валютової політики Злучених Держав є одна з теорій вартости гроша, яка уважає, що одиноким джерелом вартости гроша є те, що він є правним засобом вирівнювання платничих зобовязань; тому за гроші можна набути будьякі добра.

Ідея спільної валюти для цілого світа є покищо лише „pium desiderium". Колиж кожна держава має під сучасну пору окрему валюту і якщо в її границях правним середником для сплати зобовязань є тільки державою установлений гріш, тоді для міжнародніх обчислень потрібно гроша, котрий, з огляду на вартість матеріялу з якого він зроблений, бувби для всіх однаково вартний. Таким грошем є очевидно золота монета.

Як довго не буде всесвітної монетарної унії, так довго золото і срібло останеться знаряддям міжнародньої виміни.

Окрім льоґічних виводів — каже автор є інші досить поважні застереження щодо монетарної реформи Рузвельта. Передовсім воля емісійного банку не є одиноким рішаючим про розмір кожної нової емісії банкнотів чинником. Рішає тут радше воля загалу господарств і підприємств. Не має також емісійний банк підстави до твердження, що збільшений випуск банкнотів буде використаний в цілости на закуп товарів. Дуже часто львину часть емісій зуживається на сплату затягнених давніше позичок, спекуляцію тереновую, будівельну і т. д. Навіть колиби всі ті застереження наразі не мали більшого практичного значіння, то всежтаки можливість нових кріз перестала би бути актуальною доперва тоді, якби ціни на всі товари рівномірно зростали і упадали.

Нинішний банкнот не є звичайним паперовим грошем, таким як була пр. польська марка, його не емітується в необмеженій кількости, на кожде бажання держави. Він є нині зобовязанням банку, але не реальним, з якого можна булоб випровадити право власника банкноту на виплату означеної суми золотих монет. Нинішний банкнот є невимінний.

Ще перед світовою війною німецький економіст Ліфман пропонував впровадити замісць золотої валюти »валюту о золотім ядрі (Goldverwährung). Повоєнний розвиток грошевих відносин ненароком довів до валют о дійсно золотім лише ядрі. Ядро це буває нераз величезне (пр. у французькім банкноті при кінці 1932 р. виносило 97%), пересічно виносить 40%, а в деяких випадках зменшується до 7%. Найбільше може характеристичне для того рода валют є це, що їх курс є однаково сталий і тоді,

коли мають покриття в золоті 97%, як і тоді, коли воно доходить заледве до 7%.

Забезпечення золотом невимінного банкноту має значіння тільки при реґуляції дефіцитів платничого білянсу. Забезпеченням вартости нинішних банкнотів є довжні зобовязання підприємств і господарств, котрі одержали від емісійного банку кредити у банкнотах.

Нинішний банкнот є передовсім кредитовим грошем, і це — немовби жиро емісійного банку для платних зобовязань фірм, які есконтували в банку свої векслі, будь віддали в застав облігації.

Сьогодні, коли у всіх майже державах курсують невимінні на золото банкноти, котрих вартість навіть в половині не є забезпечена золотом, коли після монетарних реформ през. Рузвельта власник не може сподіватися, щоби він колинебудь в будуччині одержав за банкнот золото — теорія Ліфмана набирає спеціяльного значіння.

Подав **Е. Капшій.**

А. Гаврилко: Приватники чи кооперація. Львів 1936. Кооперативна Бібліотека ч. 12. Накладом автора. Стор 16 ін 8⁰.

Антін Гаврилко взявся знова за перо, щоби сказати своє слово до живої теми: відношення кооперації до приватної торгівлі (промислу він не торкається). Брошурка має: а) історичну частину, б) сучасно-актуальну. В історичній автор скіцує початки торговлі та тяжкі часи, які вона переживала в добі февдально-княжої самоволі і неустійнених правних форм. У другій частині центр уваги притягають до себе два розділи: про доброго купця і про кепську кооперативу. Автор показує нам сильветку так званого порядного пересічного купця і підчеркує, що навіть т. зв. порядний купець вже по своїй природі, з конечности свого звання є наставлений на роблення як найбільшого зиску; зиск цей можна зробити тільки через покривдження того, кому продає і того, від кого купує. У висліді автор доходить до тої кінцевої характеристики, яка викликала вже критику орґану наших приватних купців:

»Коли помірає в наших часах добрий приватний купець, то бють у всі дзвони. А загал найчастіше каже так з приводу сумної церемонії: »Нехай з Богом спочиває... І стане вже на суд Його праведний... Скільки то нашої крови напився!«

(Орґан наших приватників мавби рацію обурюватися за таку ґенералізацію хиб купецтва, якби в А. Гаврилка зараз вслід за тим не йшов уступ, в якому він застерігається, що є й серед купців світлі одиниці, є винятки з правила. Нехай кожний скаже по совісти: чи в цім пункті не має рації Гаврилко? Чи правилом є чесні й солідні приватні купці, а несолідні лише виїмком, чи на жаль, якраз наоборот?)

У розділі про »Кепську кооперативу« нагромаджено на конто одної кооперативи всі можливі прогріхи, які лише автору, як ревізору, приходилося в житті зустрічати. Там і манка, і безконтрольна господарка, і нехайна управа і дрімаюча надзірна рада і торговельна нездарність вкупі з браком якоїнебудь освідомлюючої роботи серед членства — і у висліді того всього автор мимо всього констатує ось які »актива«:

1. кооператива мимо всього це місце щоденних сходин, це товариський клюб села;

2. кооп-ва це пробний камінь моральности;

3. лихий її стан провокує громадську ініціятиву до направи;

4. на ній вчаться принаймні, як не треба вести громадських діл, а й це має значіння;

5. мимо всього кооп-ва реґулювала ціни на своїм терені;

6. мимо всього по її смерти — за нею жалують, а це доказ, що вона була таки добром громади.

У висновках автор каже:

»Якщо у щоденній практичній діяльности приватники хотілиби нам розбивати чи підважувати добре орґанізовані ділянки кооп. підприємств, тоді обовязує тільки один наказ: всіми доступними засобами боротися з приватниками.«

Як видно з тексту брошури, автор має на думці головно сільських приватників-крамарів, з якими як ревізор, мабуть в практиці часто стрічається, і які тепер появляються на селі вже не одиницями, а іноді десятками. Але і міським купцям-українцям автор робить поважні заміти, зокрема під національним оглядом:

»Скільки то є українських купців по містах, що не важуться промовити у склепі рідним словом до власної дружини чи до дитини! Вони оправдуються: »Панове, таж інтерес того вимагає, таж я хочу жити!«

»Так кажучи, ішли наші купці довгі віки за вірою і національністю клієнтів та довели до того, що їх нащадки сидять нині по міщанських стрільницях і у виділах торговельних палат та подають там розумні й найдоцільніші пляни на те, як боротися з »рущенєм« міста«.

Звертає увагу автор і на те, що купецтво, навіть українське, з рації своїх професійних інтересів часто іде в союзі з купецтвом інших народів (Жидів, Поляків, Німців — як він каже — з купецьким »інтернаціоналом«), і бере разом з ними участь в укладанню плянів на шкоду покупця — що до усталювання високих цін. — Хоч сам національно хиткий, він любить часто бити в патріотичну струну, бо це хапає за серце. Супроти-ж кооперативи він з правила є її противником і орґанізатором кампаній проти неї.

Автор признає, що на певній стадії розвитку нар. господарства купецтво було чинником поступу, навіть часто передовим загоном в підбою нових територій. Але з часом купецтво ставало тягарем і викликало спроби населення орґанізувати товаророзподіл суспільним способом, без приватного посередництва.

З *ПРЕСИ і ЖИТТЯ*

Розважний голос. Під заголовком »Обережно з закидами комунізму« містить львівське »Діло« з дня 28. січня 1937 довшу статтю на тему деяких нездорових проявів в українській дійсности останнього пів року. На думці має легкодушне кидання деякими людьми на ліво й право закидів большевизму й комунізму; дуже часто предметом тих напастей є люди давно відомі зі своїх різко антикомуністичних поглядів і діл. Наслідки такої легкодушної аґітації вже були фатальні (»Діло« називає »вбивство Богу духа винних людей на Маківці й Білій Горі«), а якби так мало йти далі, то це погрожує повною анархізацією нашого життя (крім того, що така робота є найкращою прислугою правдивому большевизмові, бо робить йому рекляму). »Булоби жалю гідним явищем, коли б хтось закидав другому комуністичну роботу — сам у це не віруючи« — каже »Діло«.

На жаль, випадки неслушного обвинувачування в комунізмі — і то навіть дуже відомих зі своїх антикомуністичних поглядів — трапляються вже й у нашому внутрі кооперативному житті. Проти таких нездорових проявів треба рішучо виступати.

Наші приватні купці й рідний промисл. Дня 26. XII. м. р. появився в **»Новім Часі«** текст розмови, яку мав член редакції цього щоденника з дирекцією кооперативної фабрики »Суспільний Промисл«. У цій вивідці находимо м. і. таке місце:

»Сільська кооперація зєдинена через повітові осередки в Центросоюзі покриває в 100 відсотках своє запотребування в нашій фабриці. Мі-

ська не доходить навіть до 50 проц. Гірше стоїть справа з приватним купецтвом. **Воно закуповує ще менше наших виробів, чим міська споживча кооперація і то значно менше.** — І тут також є певне зріжничкування. Є приватні купці зорґанізовані в Союзі Купців, що утворили вже навіть кілька своїх гуртівень по більших містах і ці стараються збувати наші вироби, але багато приватних купців, **головно сільських, стоїть ще поза орґанізацією й ці наших виробів майже не ведуть«.**

Це кидає світло на національну вартість особливо сільських купців-Українців.

Дальші голоси над програмою. В 10. числі „Spółdzielczego Przeglądu Naukowego" відомий польський кооп. діяч З. Хмєлєвскі містить свої дискусійні уваги в справі проєкту кооперативної програми проф. М. Рапацкого.

Автор підчеркує деякі недостачі програми в ділянці аґрарних справ. Звертає увагу на односторонність чисто-споживчого наставлення в діяльности прим. анґлійської кооперації. Хоче звернути більшу увагу на психічну перебудову суспільства в дусі демократії, свободи й незалежности громадян від держави. Мірилом вартости державного ладу є сума суспільної праці **добровільно виконуваної** суспільством. Отже: **обмеження інґеренції держави** в працю добровільних суспільних орґанізацій — до границь тісно правом означених.

Статтю редактора нашого журналу на цю саму тему (1936. XI) передрукував варшавський **»Сполем«** (ч. 1 за 1937) п. з. „Głos ukraiński o tezach programowych prof. M. Rapackiego" в повнім перекладі.

Нестор польських письменників про кооперацію. »Сполем« ч. 1/37 реферує про пресову вивідку одного щоденника з найстаршим сучасним польським письменником, відомим соціольоґом і фільософом Александром С в є н т о х о в с к и м. У своїй заяві на актуальні біжучі теми письменник торкнувся і кооперації, говорячи:

»Якщо ходить про устрій суспільства, то після мене його найближчою розвоєвою формою буде кооперація, яка розповсюдниться на всі ділянки суспільного життя. Не вірю, щоби принялася й закріпилася будь яка орґанізація в роді фашизму або большевизму, які намагаються всіх людей підстригати після якогось взору та знести ріжниці між ними. Це є насильство проти природи і вона його переломить«.

Занепад ремісництва в Галичині. В львівському „Przeglądzie Ekonomicznym" появився огляд стану ремесла в »Східній Малопольщі« пера інжинера Станислава Т а т а р ч у к а на основі матеріялів ремісничої палати.

Перед війною було на терені 3-ох галицьких воєвідств 4,9 міліонів мешканців. По війні це число зросло на 24%, до 6,2 міліонів. Одначе, число ремісничих варстатів (леґально реєстрованих) збільшилося ледви на 8%, виносить воно тепер 43.000 варстатів (окрім того є ще до 20.000 тайних »фушерських« варстатів). Притім по війні збільшилося число карликуватих варстатів. В тернопільськім воєвідстві в 1935 році зареєстровано 8253 варстатів, з яких тільки 1752 викупило промислові свідоцтва; решта працює без челядників і навіть без учнів.

На таке збідніння ремесла вплинув передовсім факт матеріяльного занепаду села, головного клієнта нашого ремесла, відтак рівнож інтеліґенції. Після даних ремісничих палат спад затруднення ріжних родів ремесла вагається між 20 а 80 процентами.

Не менше, а навіть більше діймаючо відбилися на ремеслі такі факти як: централізація публичних достав (на цьому добре вийшли ремесла коло Варшави), етатизація промислового виробництва, конкуренція тюрем і шкільних заведень, врешті, як подають з правила ремісничі круги — конкуренція нелеґальних варстатів (т. зв. фушерів).

Перед війною військовість давала

тутешнім ремісникам зарібки що доходили річно 4,5 міліонів корон; при цих роботах було занятих 3000 ремісників. Нині галицькі ремісники не мають ані одної достави. Тюремні заведення мають варстати: столярські, кравецькі, кошикарські, щіткарські, тапіцерські, бляхарські і римарські, в яких працює понад 1200 вязнів. Ці заведення звільнені від усіх податків, соціяльних обезпечень, мають майже безплатного робітника і майже ніякі кошти завідування. В ґімназіях молодь вчиться ручних робіт і притім часто виконуються замовлення з по за школи (переплетничі праці прим. у Львові).

Ремесло терпить від лихви. Тільки Банк Господарства Кр. дав до його розпорядження $^{1}/_{4}$ міліона зл. у формі зорґанізованого кредиту. Автор кінчає висновком, що дальша судьба десятків тисяч ремісничих варстатів залежить виключно від негайної допомоги, якщо така прийде.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Військове осадництво на Волині. Останні повні відомости про польських осадників на Волині були ті, що їх оголошено в третьому томі „Rocznika Wołyńskiego" (Рівне 1933). На основі тих даних, як також п р иб л и з н и х оцінок за дальші роки, варшавський »Курєр Поранни« (21. XII. 1936) дає такий образ нинішнього стану:

Разом в 11 повітах Волині є 3.432 осади, створені за Польщі. Разом вони займають 57.120 га землі. Коли відчислити ділянки, що служать публичному вжиткові, на школи, церкви, суспільні заведення — остає пересічно 15 га землі на одну особу; очевидно є між осадами ріжниці, що зависять від якости ґрунту та загальних господарських умов. Утворено теж деяке число т. зв. повних ділянок, які дістали законне максімум землі; ті приділи засадничо одержували рільники з вищою освітою. Всі осадники — це бувші військові. В пляні було створити 40.000 осад; отже виконано з того покищо ще менше десятої частини.

Найбільше осад є в повітах: кремянецькому, рівенському, дубенському. Найбільше скупчення осад є в районі Ш у б к о в а, є там 250 осад на терені давної площі військових вправ. Там повстали дві католицькі парохії, і дві рільничі школи: хлопяча і дівоча; окрім цього є там людові доми, шпиталь, школи народні і т. д. За Шубковом що до численности осад ідуть дві ґрупи: на добрах Д у б н а (113 осад) і О х н і в о к в повіті Володимирськім (99 осад). Інші ґрупи осад вагаються в межах 20—30, часто менших. Лише на Кремянеччині є ґрупи по 50—60 кольоній.

80% осадників господарять особисто. Кріза не вплинула на погіршення цього стану річи. Дальших 12% осадників віддали осади в користування своїм своякам. Всього 8% осадників відпустили землю в аренду. »Курєр Поранни« втішається тим, що осадники не повтікали; мовляв неправдиві є алярми з цього приводу. З поміж цих 3,5 тисяч осадників вийшло аж 2 послів до сойму; один з них, що »репрезентує« володимирсько-ковельську округу »одержав«, як нас впевняє дописувач »Курєра« найбільше число голосів з усіх волинських послів. Про »популярність« осадників серед українського населення має свідчити теж участь осадників в громадських радах. На 2.056 радних »вибрано« — мовляв — 192 з поміж осадників; ще вищий відсоток осадників в зарядах громад, бо 82 на всіх 507 місць.

Деякі трудности є з вихованням дітей, яких є 12.000. Союз Осадників подбав — очевидно за публичні гроші — про кілька фахових шкіл (у Варшаві, Бересті, Рівному, Гродні, Вильні). У Рівному якраз ставиться величава будівля пансіонату для дітей осадників.

Який є матеріяльний стан осадників, про це автор, п. Сітауер-Бонковіч не подає майже нічого, поза

ствердженням, що держава прийшла з великою допомогою, конвертуючи осадницькі довги на довготермінові і нижче опроцентовані, та відписуючи цілих 50% довгу кожного осадника. (Відоме зарядження уряду в звязку з »віддовженевим« законодавством).

»Детайлічні гуртівні«. Такі написи множаться на вивісках склепів, які давнішими часами займалися виключно гуртовою торгівлею і вважалиби навіть свого роду самопониженням продавати клієнтові пару панчіх, метер полотна чи кільо муки. Це явище нині загальне — вийшло воно з провінції і вже дійшло й до велих міст.

Як жалується якийсь купець детайліст в »Ґазеті Гандльовій« — від довшого часу північні дільниці Варшави гостять в себе таку публіку, яка давніше туди не заходила. Скепи, що давніше витали в ролі клієнтів тільки самих купців, які тут закуповували більші партії товару, (на те, щоби їх пізніше продавати в роздріб), — нині гостять в себе клієнтелю, яка сюди приходить за дрібними злотовими орудками. Іде ощадна пані на Налєвки за парою панчіх, сорочкою, матеріялом на сукню, а персонал, що давніше був тільки експедієнтом великих посилок, тепер танцює годинами коло пані, яка торгує пару панчіх... В споживчих »гуртівнях« можна нині дістати деко грибів, пачечку перцю. Те саме діється в ґалянтерії, мануфактурі і інших бранжах.

Гуртівні починають відбирати працю детайлістам. Консументи радо вишукують такі »детайлічні гуртівні«, потішаючи себе вірою, що тут купують по ревеляційно низьких цінах. Чи так воно є, чи ні, годі збагнути; на всякий випадок твердять це детайлісти, що гурт пускається на таку нельояльну проти них конкуренцію. Зноваж гуртівники боронять себе тим, що їх примушує братися до роздрібу загальний спад оборотів.

Але і гуртівникам робить нині несподіванку їхній доставець-продуцент. Продуценти (фабрики головно) стараються щораз частіше обходитися без посередництва гуртівників. Вони розбудовують власний збут через аґентів, через яких шушукають звязку прямо з детайлістом. Значить — годяться продавати невеличкими партіями, заощаджують притім ту провізію, яку мавби взяти гуртівник. Дають товар на догідних кредитових умовах.

Як бачимо — переміни в господарській структурі, що їх провокує господарська скута, ще не закінчилися. Що рік щось нового.

Зиски і страти нафтових акц. спілок. »Вядомосці Статистичне« ч. 33 (листопад 1936) принесли зіставлення зисків і страт тих акц. спілок, які закінчили свої річні білянси в 2-ім півроці 1935 року. Серед того виказу окрему ґрупу становлять нафтові підприємства.

Два підприємства з капіталом закладовим в збірній сумі 12.750.000 зл. і білянсовою сумою 29.963.000 зл. виказують разом зиск в сумі 410.000 зл.

Сім підприємств о закладовім капіталі 46.590.000 зл. і з білянсовою сумою 101.721.000 мають разом 6.076.000 страти.

В загальному підсумку девять нафтових підприємств, при білянсовій сумі 130 міліонів зл. виказали страту понад 5,5 міліонів злотих, це є 9,5% у відношенні до закладового капіталу.

Коли порівняти цей стан нафтових акц спілок зі станом інших галузів промислу, то виходить, що нафтовий промисл, в найтяжчому положенні. Загальна пересіч білянсів всіх всіх акц. спілок дає зиск, а саме 0,4% у відношенні до закладового капіталу.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

в статі О. Мицюка »Позичк. діяльність гр.-кат. церков...«, що її вміщена в кн. І. »К. Р.« за 1937 р.: на ст. 19 в рядках 10—11 згори розходиться про 3 флорони мадярськ,і 3 флорони німецькі, 5 флоронів мадярських; на ст. 19 ряд. 8—7 здолу має бути: »Тому що в протоколярних зазначеннях не оговорено, який саме флорин, маємо підставу приймати, що розходиться...«.